Časopis Národního muzea. Řada historická
Journal of the National Museum (Prague). Series Historia
184 • 1–2 • 2015 • (p. 79–92)

Národní muzeum jako historiografické téma

Klára Woitschová – Libor Jůn

Abstract: The National Museum as a historiographic topic
With the approaching bicentenary of the establishment of the National Museum, some topics that have been utterly ignored in the past are being reopened. One of the more interesting ones is the issue of the history of the NM as a historiographic theme. Besides many partial attempts, history provides witnesses of several comprehensive efforts for a solid treatment of this topic. The first attempt is associated with the name of the museum's secretary V. B. Nebeský, celebrating the first half-century of the institution's existence. However, this paper focuses on the second attempt, intended to celebrate the first centenary of the Museum. Its protagonists were museum library staffers Josef Volf, Vácslav Řezníček and Čeněk Zíbrt and the external expert Josef Hanuš. The project was only implemented partially, mostly as a consequence of the World War I events. The third project on writing the history of the NM was going to be implemented in the 1980s in association with the National Museum Archives, notably the great initiative of its head Aleš Chalupa. The feat also remained only a rudiment, and even though a lot of work was done, he never achieved the final outcome. A systematic history of the NM thus remains a long-term desideratum of Czech historiography.

Key words: Národní muzeum, Čeněk Zíbrt, Josef Volf, Josef Hanuš, Vácslav Řezníček, Aleš Chalupa

Contacts: PhDr. Klára Woitschová, Ph.D. a Mgr. Libor Jůn, Ph.D., Archiv Národního muzea, Na Zátorách 6, 170 00, Praha 7; klara_woitschova@nm.cz, libor_jun@nm.cz

Národní muzeum, v obecném povědomí neodmyslitelně spojené s novorenesanční budovou na horní hraně pražského Václavského náměstí, si v roce 2018 připomene plných 200 let své existence. Výročí – obzvláště ta významnější a významná – s sebou přinášejí možnost zamyšlení či bilancování dosavadní činnosti.

Ve značně turbulentních moderních českých dějinách však výročí významných institucí nemají právě na růžích ustláno – velmi dobrým příkladem mohou být např. oslavy založení Karlovy Univerzity v roce 1848 a 1948. Tak i připomenutí trvání existence Národního muzea v roce 1918 se krylo s vyčerpávajícím válečným úsilím Rakouska-Uherska a z tohoto pohledu je nutno doufat, že kýžený rok 2018 bude v Čechách i v Evropě rámován klidnějšími politickými událostmi. Samotné „půlkulaté“ výročí – tj. 150 let existence prestižního muzejního ústavu ve finále přineslo jedno z největších národních traumat v podobě sovětské okupace tehdejšího Československa, byť na druhé straně rozstřílení fasády Národního muzea příliš nervózními sovětskými vojáky zrodilo jeden z nejpůsobivějších symbolů moderních českých dějin. Moment, kdy politicky zdeptaný národ vzal Muzeum skutečně za „své“. Bezprostřední blízkost místa zoufalého činu Jana Palacha z počátku roku 1969 je v tomto ohledu jen logickým vnímáním tohoto symbolu.

Výročí – či spíše jejich blízkost – však nepřinášela jen možnost plánování slavnostních večerů a společenských oslav jako takových, ale hlavně možnost pokusit se o hlubší histo-

riografické zamyšlení nad osudy dané instituce. V případě Národního muzea to nebyl nikdy lehký úkol dvojnásob. Nešlo totiž jen o náročný badatelský úkol, ovlivňovaný představami a instrukcemi muzejního vedení, ale navýsost také o otázku s velkým politickým nábojem. Ať již šlo o rozjitřené česko-německé vztahy, otázky celkové odborné úrovně a vymezení se Muzea vůči druhým odborným a vědeckým ústavům, případně v době pozdější snahu dokázat „pokrokovost" této instituce coby významného představitele socialistické muzejní vědy. Na případného muzejního historiografa či historiografy tak číhalo mnoho opravdových i domnělých nebezpečí, a není tudíž ani příliš divu, že za těchto podmínek souhrnné kritické vypsání muzejních dějin prozatím nevzniklo.

Prameny

Klíčovým pramenem, kterého využívají všichni historici, kteří se kdy zabývali dějinami Národního muzea, je pochopitelně centrální muzejní registratura.[1] Zde jsou soustředěny veškeré písemnosti ústřední muzejní správy a odrážejí se v ní také záležitosti muzejních oddělení – pokud byly řešeny s vedením Muzea. Naproti tomu interní písemnosti jednotlivých oddělení (jež si pro svou agendu vedla samostatné řady čísel jednacích a ponechávala si své písemnosti u sebe) jsou zde zastoupeny jen minimálně. Z tohoto důvodu jsou stopy různých částí NM v centrální registratuře velmi odlišné a často bohužel i velmi torzovité. Vezmeme-li za příklad léta 1914 až 1921, jenž byla pro účely této studie využívána nejvíce, pak skutečně výrazně je v registratuře ilustrováno dění v muzejní knihovně. Bylo to jistě zásluhou jejího ředitele Čeňka Zíbrta. Ten jednak sám vystupoval vůči muzejnímu vedení velmi aktivně a neustále se na něj obracel s nejrůznějšími žádostmi a požadavky, jednak to způsobovala i Zíbrtova velmi komplikovaná osobnost, vyvolávající konflikty s vedením muzea i s jeho okolím. Poměry v muzejní knihovně tak na sebe poutaly nemalou pozornost a to se odrazilo i v četnosti dochovaných písemných podání (většinou s negativním podtónem) atd. Naproti tomu veškerá přírodovědná oddělení de facto pohledem centrální muzejní registratury v tomto období takřka neexistují, snad kromě několika málo personálních záležitosti či dvou tří význačnějších kauz. Přesto např. významný entomolog Jan Obenberger patřil k obdobným výrazným osobnostem a „psavcům" Zíbrtova ražení. O tom ovšem svědčí především samostatně uložená registratura muzejního zoologického oddělení či Obenbergerův osobní fond. Případně dochované kousavé články v dobovém tisku.[2]

Neocenitelným a nenahraditelným pramenem pro dějiny dějin NM jsou však také egodokumenty, konkrétně paměti či deníky jednotlivých jejich protagonistů, v tomto případě zaměstnanců knihovny Josefa Volfa (1878–1937) a Vácslava Řezníčka (1861–1924). Oba muži po sobě zanechali velmi rozsáhlé zápisky mapující léta jejich angažmá v Národním muzeu a podávají dnešnímu čtenáři plastický obraz místních poměrů v prvních desetiletích 20. století.

Zápisky Josefa Volfa byly nalezeny zcela náhodně teprve v roce 2012 při přípravách

1 Archiv Národního muzea (dále ANM), Registratura Národního muzea (dále RNM). Pro novější období jsou materiály jednotlivých oddělení uloženy ve speciálních řadách muzejní registratury.

2 Písemná pozůstalost Jana Obenbergera (dosud nezpracovaná) je uložena v ANM, kde je uchována i registratura muzejního zoologického oddělení. O některých Obenbergerových peripetiích v NM naposledy např. Adéla JŮNOVÁ MACKOVÁ – Hana Navrátilová – Libor JŮN – Hana HAVLŮJOVÁ – Lucie STORCHOVÁ – Wolf B. OERTER, *Českoslovenští vědci v Orientu II*, Praha 2013.

rekonstrukce hlavní budovy NM na Václavském náměstí. Jedná se o záznamy osobní, v některých momentech můžeme říci snad přímo až intimní (byť s postupujícím věkem těch skutečně soukromých zápisků postupně ubývá), které zjevně nebyly určeny jiným očím než jeho vlastním. Autor si sem zaznamenával své privátní záležitosti, ale nešetřil ani podrobnostmi o poměrech v instituci, jej zaměstnávající, k níž měl velmi intenzivní, chvílemi snad až trýznivý vztah.[3]

Deníky Vácslava Řezníčka jsou zcela odlišné.[4] Z mnoha vyjádření je zjevné, že autor počítal s tím, že záznamy tvoří pro paměť budoucích generací. Ve svých formulacích je proto mnohem opatrnější nežli J. Volf. Ani představa, že jeho zápisky budou později čteny, však nikterak neotupila kritické ostří, jímž autor mířil na celou řadu respektovaných osobností své doby, ba možná je naopak ještě zostřila. Zmínky o osobním životě jsou velmi řídké a pronášené v neutrálním duchu, daleko větší důraz Řezníček klade na líčení a komentáře soudobé politické situace. Události v Národním muzeu zaznamenával Řezníček do svých deníků podstatně méně často nežli Volf a zápisky také postrádají Volfovo osobní zaujetí. Na druhou stranu jsou však muzejní události prezentovány v širším kontextu událostí dané doby.

Třetí významnou osobou, o níž bude v následující práci podrobněji řeč, je Aleš Chalupa (1924–1993), někdejší vedoucí Archivu Národního muzea, zkušený archivář a jeden z důležitých spolutvůrců současné profilace muzejního archivu coby instituce výrazně se orientující na shromažďování osobních písemných fondů představitelů české vědy, politiky a kultury. V muzejním archivu jsou chovány jeho písemnosti, z nichž určitá část odráží Chalupovo angažmá při vytváření dějin NM. Na rozdíl od výše zmíněných se ale nejedná o osobní zápisky či deníky, nýbrž o klasické přípravné materiály, rukopisy či korespondenci.[5] Přesto, že jde o „neosobní“ písemnosti rovněž i v Chalupově případě je i z tohoto mála dochovaných dokumentů patrný hluboký vztah k domovské instituci – Národnímu muzeu.

Prolog

V roce 1868 slavilo Národní muzeum (resp. Museum království Českého) 50. výročí svého vzniku. Toto jubileum bylo příležitostí k sepsání prvních přehledných dějin této instituce.[6] Díla se ujal Václav Bolemír Nebeský, český literát a sekretář NM.[7] Dodnes jsou v mu-

3 ANM, Volf Josef; 0,66 bm, nezpracováno. Tato část Volfovy pozůstalosti obsahuje jeho deníky z let 1904–1937. Větší část Volfových písemností je uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Konkrétně o denících srv. Klára WOITSCHOVÁ, *„Od přátel opuštěn bloudím sám světem…“, Střípky z nově objevených deníků muzejního knihovníka Josefa Volfa*, in: Ivana Ebelová et al., Mezi kulturou a uměním. Věnováno Zdeňku Hojdovi k životnímu jubileu, Praha 2012, s. 202–209.

4 Muzeum Boženy Němcové (dále MBN), Řezníček Vácslav; 12,5 bm, nezpracováno. Druhá (menší) část jeho písemné pozůstalosti se nachází též v LA PNP. Za možnost studovat Řezníčkovy zápisky děkujeme řediteli Muzea Boženy Němcové Milanu Horkému.

5 ANM, Chalupa Aleš, 7,8 bm, nezpracováno. Písemnosti k dějinám muzea jsou soustředěny v kartonu 15.

6 Jednalo se o první z jubilejních zpracování dějin NM, ale nikoli o úplně první pokus o dějiny této instituce. Za ten můžeme považovat anonymně vydaný spisek Das vaterländische Museum in Böhmen im Jahre 1842, Prag s. d. Zde je také věnována pozornost založení Muzea a jeho dějinám do roku 1841.

7 O některých aspektech Nebeského působení v Národním muzeu (včetně odkazů na starší literaturu) – Marta VACULÍNOVÁ – Václav PETRBOK, *V. B. Nebeský a rukopisná sbírka knihovny Národního muzea v Praze*, Sborník Národního muzea v Praze, Řada C – Literární historie, sv. 57, 2012, č. 1–2, s. 16–19.

zejním archivu dochovány dva rukopisy jeho práce, jeden český, jeden německý. Nejsou shodné, český rukopis je mnohem stručnější, má pouze 44 dvojlistů, německý je podstatně rozsáhlejší (265 dvojlistů), oba doplňují přehledné tabulky presidentů, vicepresidentů a dalších významných osobností působící v této instituci.[8] Tiskem vyšly obě jazykové verze tohoto díla.[9]

I přes pozdější časté kritiky muzejních dějin z pera V. B. Nebeského nelze tento spis jednoduše zavrhnout. Samozřejmě vypsání dějin instituce již po padesáti letech její existence je samo o sobě odsuzovalo k rychlému zastarání, ale už i existence paralelní české a německé verze je svým způsobem pozoruhodná. Především i proto, že už v době samotného vydání těchto dějin tím odkazovaly na něco, co již v samotném muzeu bylo v podstatě na ústupu – tj. přísně zemský charakter tohoto ústavu, byť „zemská" dvojjazyčnost muzea se zachovala až do roku 1918. A v tomto ohledu je nutno zmínit i osobu autora, V. B. Nebeského samotného, ten ve své době patřil k nemnoha českým intelektuálům a vzdělancům, kteří se dokázali inspirovat moderními zahraničními badatelskými postupy a tvůrčím přístupem je aplikovat do českého prostředí.

Příběh první

Významným impulsem k sepsání dějin Národního muzea bylo blížící se sté výročí jeho založení a hlasitěji se o nich začalo mluvit v roce 1914. Hlavní aktivitu v tomto případě vyvíjela Knihovna NM, resp. v procesu vzniku muzejních dějin sehráli významnou roli zejména tři její významní představitelé: ředitel knihovny Čeněk Zíbrt, vrchní bibliotekář Josef Volf a bibliotekář Vácslav Řezníček. Profesně je spojovalo působiště: Knihovna NM, jinak bylo jejich odborné zaměření zcela odlišné. Čeněk Zíbrt byl v té době významnou postavou české etnografie, redaktorem časopis Český lid a působil jako profesor na české části pražské univerzity. V Muzeu vedl knihovnu a všechny sbírky s ní související, mimo to vydával postupně v letech 1900–1912 také svoji maximalisticky pojatou Bibliografii české historie. Naopak Josef Volf v této době teprve stál na začátku své kariéry a působil jednak v muzejní knihovně a jednak jako sekretář Matice české. Jeho hlavním badatelským tématem se stali čeští nekatolíci v pobělohorské době. Vácslav Řezníček kromě svého působení v knihovně byl také aktivním spisovatelem a publicistou nemalého věhlasu. Také povahou a založením se zcela lišili: Čeněk Zíbrt představoval nepochybně velmi komplikovanou osobnost a na všech frontách vedl osobní i odborné spory s mnoha svými kolegy, v NM se projevily právě v roce 1914 bouřlivou aférou, ukončenou odvoláním Zíbrta z postu redaktora Muzejníku. Řezníček náležel k váženým pražským občanům se silným katolickým přesvědčením. Zároveň s tím šlo o osobu s dobrými konexemi v kulturních a politických kruzích. Naproti tomu Volf pocházel z velmi skromných venkovských poměrů a na náboženství pohlížel značně kriticky, což se později odrazilo i v jeho příklonu k zednářství. Jejich vzájemné vztahy byly extrémně napjaté, jak o tom svědčí osobní deníky Josefa Volfa i Vácslava Řezníčka. Tyto tři rozdílné muže spojoval zájem o dění v Muzeu, s nímž na dlouhá léta propojili své životy a všichni tři měli v úmyslu pro sebe získat vavříny jako autoři dějin NM k jeho výročí.

8 ANM, Nebeský Václav Bolemír, 0,05 bm, nezpracováno.

9 Václav Bolemír NEBESKÝ, *Dějiny Musea Království českého*, Praha 1868; *Geschichte des Museums des Königreichs Böhmen*, Prag 1968.

Jak již bylo řečeno, první aktivitu směřující k sepsání dějin NM můžeme v pramenech vysledovat v březnu roku 1914. Tehdy byl na popud správního výboru Společnosti NM ustanoven „Komitét pro oslavu stoletého jubilea Musea Království Českého." Že se jednalo o záležitost nejvyššího zájmu dokládá, že členy komise byli jak prezident Společnosti Bedřich Schwarzenberg a vicepresident Jan Deyl (kteří se oba skutečně účastnili jednání), tak její jednatel Bohumil Němec. I ostatní členové patřili ke kulturní a politické elitě své doby.[10] Také se počítalo s kooptováním dalších členů, pokud by to bylo uznáno za vhodné. „Komitét" měl čtyři subkomise. První z nich měla na starosti právě sepsání muzejních dějin a v jejím čele stál Jaromír Čelakovský, druhý byl pověřen přípravou soupisu rukopisů, který měl též vyjít při příležitosti výročí v roce 1918, a do jejího čela byl postaven právě Čeněk Zíbrt, jenž tudíž na svůj záměr zabývat se dějinami NM musel hned v počátcích rezignovat.[11] Třetí subkomise měla přidělen odbor přírodovědecký (aniž bylo přesně stanoveno, co bude jejím úkolem) a čtvrtá měla za úkol obecně přípravy oslav a jejich materiální a administrativní zajištění. Oslavy se kvapem blížily a zejména s některými konkrétními úkoly bylo třeba neprodleně začít, nicméně protokol zasedání ukazuje, že starosti členů komise byly naopak velmi obecného charakteru, neboť jednou ze stěžejních řešených otázek se stala i organizace muzejnictví v Království českém.[12]

Zdá se, že zákulisními cestami se o přípravách k oslavám jubilea vědělo mezi muzejními úředníky předem, těsně před setkáním komitétu došlo zjevně na téma dějin NM také k interní debatě v muzejní knihovně. Svůj záměr zhostit se jejich sepsání deklarovali Volf a Řezníček. Zíbrt, který momentálně vedl spor s Řezníčkem, na jeho aspirace nebral ohled a hodlal na zasedání prezentovat toliko záměry Volfovy.[13]

Jaromír Čelakovský si uvědomoval, že před jeho skupinou leží velký a složitý úkol, mají-li být dějiny instituce hotovy již v roce 1918. První schůzku svého subkomitétu svolal proto bezprostředně po zasedání hlavního výboru na poslední březnový den roku 1914. K jeho členům patřili kromě předsedajícího historici Jaroslav Goll, Zdeněk Nejedlý a kooptován byl hned na počátku univerzitní profesor české literatury Josef Hanuš. Představa Jaroslava Golla se ubírala k tomu, aby počátky NM zpracoval v kontextu národního obrození Hanuš. Ten však váhal přijmout tak zásadní úkol. Práci tedy rozdělili Čelakovský a jeho spolupracovníci do dvou dílů. První část mělo tvořit dílo Hanušovo ve spojení se staršími výše zmíněnými Nebeského dějinami NM, přičemž horní hranici představoval 1837. Sepsáním druhého dílu s popisem „novějších" dějin NM pověřili skutečně Josefa Volfa.[14] O této skutečnosti jej informoval sám Čelakovský, který mu byl přátelsky naklo-

10 Byli to vrchní finanční rada Karel Buchtela, dvorní rada prof. JUDr. Jaromír Čelakovský, prof. JUDr. Karel Kadlec, prof. Dr. Kamil Krofta, dvorní rada prof. PhDr. Jaroslav Goll, prof. Cyril rytíř Purkyně, prof. Dr. Václav Tille, kustos Dr. Václav Vávra, prof. Dr. Čeněk Zíbrt a prof. Dr. Zdeněk Nejedlý (který se však z jednání omluvil). ANM, RNM, Protokol o schůzi Komitétu pro oslavu stoletého jubilea Musea Království Českého dne 24. března 1914, č.j. 879.

11 Rezignace se týkala pouze oficiální stránky věci a nevztahovala se na Zíbrtovy soukromé aktivity, jak o tom svědčí jeho drobný spisek k dějinám Muzea nalezený zcela neorganicky v muzejní registratuře (ANM, RNM, neuspořádáno, nečíslováno).

12 Tamtéž, §5, 6 a 8.

13 ANM, Josef Volf, Deník, 3. března 1914.

14 ANM, RNM, Protokol o schůzi subkomitétu pro vydání dějin Musea Českého dne 31. března 1914, č.j. 903.

něn a jeho angažmá v této roli podporoval.[15] Proti nebyl kupodivu ani Jaroslav Goll, jenž jinak velkým příznivcem Josefa Volfa nebyl vzhledem k jejich někdejšímu vzájemnému ostrému sporu o Zíbrtovu Bibliografii.

Další schůzka subkomise pro dějiny NM se konala 9. června téhož roku. Zúčastnili se jí školní rada Bohuslav Bauše, profesor Hanuš, Golla zastupoval Kamil Krofta, omluvil se Zdeněk Nejedlý. Oba kandidáti přednesli koncepce svého pojetí dějin NM. Josef Volf pojal svůj díl velmi velkoryse. Mimo povšechného vývoje instituce měly být *„napsány zároveň dějiny všech oddělení a odvětví musejních,“*[16] tedy zejména přírodovědného komitétu, archeologického sboru a Matice české.[17] Panovala všeobecná shoda v požadavku, že výsledné dílo by mělo být vědecké a na laickou veřejnost mělo být pamatováno stručnějším spiskem. Ten měl vzniknout jako vedlejší produkt odborných dějin a zároveň také chystaného nového průvodce po NM a jeho sbírkách. Oběma autorům byla ponechána tvůrčí svoboda, jak pojmou svá díla, a zároveň bylo oběžníkem dáno na vědomí všem správcům jednotlivých muzejních oddělení, aby oběma autorům vyšli vstříc a dali jim k dispozici své vědomosti i registratury.[18] Josefu Volfovi bylo snad dokonce přislíbeno, že bude navržen výboru Společnosti NM za dějepisce Musea.[19]

Obrázek 1 – Josef Volf v roce 1914. ANM, Josef Volf, deník z roku 1914.

Vraťme se však nyní k Vácslavu Řezníčkovi. Již výše bylo naznačeno, že také on měl v úmyslu sepsat dějiny Národního muzea. V oficiálních jednáních zůstal pro tuto chvíli nakonec stranou, snad pro nepřízeň Zíbrtovu, snad se vzdal nakonec této myšlenky sám, když viděl, že jeho konkurent Volf má podporu Čelakovského i Golla. O důvodech mlčí jak oficiální muzejní prameny, tak také jeho osobní deník. Záměr však neopustil zcela, jen jej o nějakou dobu odložil. V roce 1915 totiž započal psát Paměti o Museu království Českého v Praze sám pro sebe, vlastně jako součást svých deníkových záznamů, jak říká: *„Průběhem svého postavení jako úředník při bibliotéce Musea království Českého v Praze jsem shledal, že není na snadě žádná kronika, v níž by její čtenář mohl nabýti žádoucího poučení o událostech a osobách, z nichž skládají se Dějiny Musea království Českého. Ve příčině té jsou jediným reflektorem do minulosti pouze protokoly musejní společnosti, o nichž jsem také slyšel vypravovati, že nejsou úplná, any některé části jejich scházejí. Když se nyní blíží stá výročnice zřízení Musea království Českého, jedná se o sepsání musejní historie za dobu tu. Ale dle mého*

15 ANM, Josef Volf, Deník, 21. dubna 1914.

16 ANM, Josef Volf, Deník, 10. června 1914.

17 ANM, RNM, Protokol o schůzi subkomitétu pro vydání Dějin Musea král. Českého konané dne 9. června 1914, č. j. 1895.

18 ANM, RNM, tamtéž; oběžník srv. tamtéž, č.j. 2401 (koncept), č.j. 2415 (tisk).

19 ANM, Josef Volf, Deník, 10. června 1914.

zdání podnik ten nedostal se na správnou cestu ani do šťastných rukou. Co z něho bude nebo nebude, to ovšem ukáže budoucnost.“[20]

Do tvorby oslavného spisu k výročí založení Muzea vstoupila již v samých počátcích I. světová válka. Zdá se, že Hanuš se svému dílu věnoval, ale Josef Volf byl již v červenci 1914 povolán do armády. V Muzeu se sice sporadicky objevoval v době svých zdravotních dovolených, nicméně ještě v polovině roku 1915 si Řezníček mimoděk povzdechl, že na dějiny muzea se bude muset ještě dlouho čekat, protože *„pan vrchní bibliotekář Volf s věcí tou vůbec ještě nezačal.“*[21]

Vedení Muzea v osobě jednatele Společnosti Bohumila Němce si jistě uvědomovalo, že v případě trvajícího válečného konfliktu nebude Muzeum moci uskutečnit žádné velkolepé oslavy, a také bylo zjevné, že práce na velkoryse proponovaných dějinách vázne. Muzeum se v průběhu války dostávalo do stále větších finančních nesnází a jeho český charakter byl navíc stále větším trnem v oku oficiálních vládních míst a rakouské vojenské správy. Improvizace a šetření prakticky na všem se staly nutnou muzejní každodenností, což se, obrazně řečeno, uplatnilo i v případě muzejních dějin. Muzejní komise pro oslavy výročí si tak právě tehdy vzpomněla na dalšího zájemce o muzejní dějiny, který zatím zůstal stranou, Vácslava Řezníčka.[22] Jak si o tom sám zaznamenal: *„na místě velkého díla o jeho dějinách* (NM – pozn. aut.) *usneseno bylo obstarati malé populární, jejich napsání proti mému nadání a bez mého působení bylo svěřeno k mému největšímu překvapení – mně!“*[23] Ve skutečnosti tato nabídka znamenala pro Řezníčka obrovské zadostiučinění, tím větší, že vzešla od takových mužů jako byli Niederle, Goll, Krofta a Nejedlý, kteří jinak patřili k muzejní opozici.[24]

Vácslav Řezníček se pustil do práce okamžitě. Vzhledem k tomu, že muzejní dějiny byly jeho koníčkem a měl značnou část materiálu již připravenu, stačilo pouze dohledat konkrétní data v pramenech. Navíc disponoval také literárním talentem,[25] a tak se přesně podle zadání ohlásil v polovině následujícího roku s hotovým dílem a 24. června předložil rukopis komisi. Principy, kterých se držel při zpracování díla, vysvětlil ve zkratce v průvodním dopise: *„pokládal jsem za věc nejenom taktu ale samozřejmou, že varoval jsem se dotýkati všeho, co by mohlo způsobiti nelibost, spory a případné polemiky, což účelem informační publikace není….“*[26] Tento nezaujatý přístup nebyl rozhodně Řezníčkovi vlastní, jak je jasně patrné, pokud listujeme jeho soukromými zápisky z dějin NM, o kterých byla řeč výše v úvodní části tohoto textu… Dílo posuzovali jednatel Společnosti Němec a profesoři Krofta a Hanuš. Kromě několika detailů bylo bez dalšího přijato k publikování. Tisk byl

20 MBN, Řezníček Vácslav, sešit Paměti o Museu království Českého v Praze.

21 MBN, Řezníček Vácslav, sešit Paměti o Museu království Českého v Praze, 13. června 1915.

22 ANM, RNM, Protokol ze schůze správního výboru Muzea království českého 26. června 1916. Protokoly ze zasedání subkomisí v tomto roce nejsou v muzejní registratuře dochovány.

23 MBN, Řezníček Vácslav, deník 1915/1916, 2. července 1916; sešit Paměti o Museu království Českého v Praze, 10. září 1916.

24 Opozice v NM – jak se zdá tento termín frekventovaný velmi často např. v denících J. Volfa označoval proměnlivou a svým způsobem vlivnou skupinu muzejních kurátorů a kustodů (ale i externistů) vystupujících značně kriticky k dění v muzeu jako takovém. Klíčem k tomu, kdo patřil či nepatřil k této skupině byly jak osobní a odborné spory, tak i politická angažovanost, případně přináležitost k univerzitě.

25 Vydal např. satirický román Liliputáno (1889) a osmidílnou románovou ságu Naše zlatá matička (1923–1928).

26 ANM, RNM, Průvodní dopis Vácslava Řezníčka k rukopisu, 24. června 1917, č.j. 717.

však v důsledku nedostatku papíru (počítalo se s nákladem 2000 kusů), drahotě tiskových prací a vzhledem k celkovým neutěšeným poměrům prozatím odložen. Řezníček si k tomu poznamenal, že zaplaceno za odevzdané dílo ovšem dostal ihned.[27]

Výročí vzniku Národního muzea zůstalo nakonec pro pokračující válku v podstatě neoslaveno[28] a stejně tak navždy zůstalo pouze v rukopise dílo Vácslava Řezníčka. Jistou náhradou reprezentativních i populárních dějin NM se stal průvodce po sbírkách Muzea, který byl připravován také již od počátku roku 1917.

Závěrem prvního příběhu dějin muzea tak nakonec bylo vydání monumentálního díla profesora Josefa Hanuše, které spatřilo světlo světa již za změněných poměrů v nově vyhlášené Československé republice v letech 1921 a 1923. Rukopis Hanuš odevzdal k rukám vedení NM 9. ledna roku 1920 a dílo neslo název České obrození a počátky našeho Národního muzea.[29] V doprovodném listu k rukopisu jednoduše a jasně autor vysvětlil strukturu svého díla a stručně charakterizoval jeho obsah, tak jak jej dodnes vidíme – kniha je členěna na dva díly, z nichž první čtenáře seznamuje s evropským, zejména středoevropským a domácím kontextem vzniku muzeí a objasňuje konkrétní okolnosti založení NM, druhý se zabývá prvním obdobím jeho existence za presidentství Kašpara Šternberka a končí rokem 1841. Jednáním o vydání Hanušova díla byli za Muzeum pověřeni Lubor Niederle a Kamil Krofta za přispění Zdeňka Nejedlého. Oba prvně jmenovaní se k odevzdanému rukopisu vyjádřili následovně: dílo představovalo v tiskové podobě padesát archů (původně plánovaného) osmerkového formátu, což se zdálo příliš, bylo tedy navrženo vynechat obsáhlé výklady o muzejních periodikách (čímž se měl rozsah zmenšit o celých 10 archů). Z praktických důvodů byl potom formát změněn na kvartový, takže rozsah měl být 30 archů. Hanuš navrhl i ilustrace, resp. fotografie vhodné k použití a jeho návrh byl posuzovateli akceptován. Jednalo se o portréty významných osobností spjatých s Muzeem a o záběry muzejních budov a expozic.[30]

Byť byl rukopis odevzdán již počátkem roku 1920, ještě celý tento rok bylo jednáno o jeho vytištění. Bylo nutno požádat Zemský správní výbor o mimořádnou subvenci (neboť v té době mělo Muzeum mírně napjaté vztahy se svým „dvorním vydavatelem“, Maticí českou a rozhodlo se vydat dějiny vlastním nákladem),[31] která měla činit na 1000 výtisků 60–70 tisíc korun a vypsat soutěž na tisk díla. Podpora vydání díla byla ze strany Zemského správního výboru přislíbena v květnu téhož roku, nejprve se mělo jednat o 20 000 korun, v dalších letech o další podporu až do výše Muzeem požadované celkové částky.[32] Ze všech oslovených tiskáren zvítězila *„výhodnější a levnější“*[33] nabídka Pražské akciové tiskárny, ta nakonec skutečně zakázku realizovala a v roce 1921 konečně vyšel s pozměněným názvem

27 MBN, Řezníček Vácslav, sešit Paměti o Museu království Českého v Praze, 28. července 1918.

28 Svým způsobem „náplastí“ za neuskutečněnou zakladatelskou muzejní slavnost bylo konání slovanské konference v budově muzea v červnu 1918, mj. za přítomnosti amnestovaného Karla Kramáře či dalších předních osobností české politiky a kultury. Slavnostní hold účastníkům konference na rampě muzea byl dokonce zachycen na filmový pás – ten je tak jedním z prvních filmů , kde je zobrazeno Národní muzeum. Dnes je tento záznam uložen ve fondech Národního filmového archivu.

29 ANM, RNM, průvodní dopis Josefa Hanuše k odevzdanému rukopisu, datovaný 9. ledna, č.j. 40.

30 ANM, RNM, Vydání jubilejního spisu, 14. února 1920, č.j. 270.

31 ANM, RNM, žádost Zemskému správnímu výboru, 3. dubna 1920, č.j. 523.

32 ANM, RNM, odpověď Zemského správního výboru, 20. května 1920, č.j. 864.

33 ANM, RNM, správní výbor NM Zemskému správnímu výboru, 12. listopadu 1920, č.j. 1255.

první díl Hanušovy knihy, následovaný o dva roky později dílem druhým.[34] V mnoha ohledech zůstává Hanušův spis dodnes nepřekonaný, ovšem na druhé straně – mj. i díky Hanušově profesi literárního historika, je jeho obraz muzejních dějin zcela podřízen hlavnímu zájmu autora – národnímu obrození. Je samozřejmé, že na počátku 20. let 20. století takové pojetí muzejních dějin bylo vnímáno pozitivně a případný kritik by se pravděpodobně ocitl ve velmi ošemetném postavení.

Povězme na závěr ještě několik slov o Josefu Volfovi. Ten na svůj záměr zpracovat moderní muzejní dějiny s největší pravděpodobností zcela rezignoval. Své poslední slovo k dějinám Národního muzea řekl, když oba díly Hanušových dějin zrecenzoval pro Muzejník.[35] V jeho denících se později k tomuto tématu nevyskytuje již ani jediná zmínka.

Epizoda druhá

Otázka muzejních dějin jako badatelského tématu pak byla na mnoho let odsunuta do pozadí, jen v určitých časových intervalech byly vydávány sborníky, průvodce a pojednání shrnující nejdůležitější události jednotlivých muzejních oborů,[36] avšak práce na syntéze muzejních dějin nebyly na pořadu dne. V tomto ohledu je velice zajímavým počinem populárně pojatý spis Františka Kopa věnovaný Národnímu muzeu, jeho dějinám a budově. Text vydaný již za války a evidentně silně cenzurovaný mj. dokázal popsat události z meziválečných a protektorátních dob např. tak, aby nebylo užito ani jednou termínu Československo, ovšem ani protektorát.[37] Stejně tak významnými jsou studie věnované válečným událostem v Muzeu, či dílčí pojednání popisující dějiny jednotlivých muzejních složek.[38]

Téma „velkých" muzejních dějin oživil až vedoucí Archivu Národního muzea Aleš Chalupa v 70. a 80. letech 20. století. První Chalupovo snažení směřovalo spíše k populárněji pojaté *„informační publikaci pro návštěvníky Národního muzea."* Ideový návrh k jejímu sepsání podal poprvé již v roce 1978 Vědecko-osvětovému útvaru (VOÚ) a zájem o ni projevil i Václav Pubal, výrazná osobnost Ústředního muzeologického kabinetu, nicméně jak píše A. Chalupa (a dokládá tak velmi dobrou znalost tehdejšího muzejního úřadování): *„celá záležitost – jako mnohé jiné usnula. Domnívám se, že tehdy navrhovaný text je dodnes uložen někde na dně skříně či stolové zásuvky ve VOÚ."*[39]

34 Josef HANUŠ, *Národní museum a naše obrození*, Praha 1921 a 1923.

35 Časopis Národního muzea XCVI, 1922, s. 268–272 a XCIX 1925, s. 90–92.

36 Velmi významnou publikací je Gustav SKALSKÝ et al. (red.), *Národní museum 1818–1948*, Praha 1949, podává totiž jako první skutečně vyčerpávající historii jednotlivých muzejních oborů a oddělení. Svůj pendant měl tento typ výkladu muzejních dějin již v minulém století, a sice Jan M. ČERNÝ, *Museum království Českého. Stručná zpráva historická i statistická*, Praha 1884. Nověji srv. Miroslav BURIAN – Jiří ŠPÉT, *150 let Národního muzea v Praze. Sborník příspěvků k jeho dějinám a významu*, Praha 1968; Průvodce Národní muzeum Praha, Praha 1999 (jednotlivé svazky pro konkrétní oddělení).

37 František KOP, *Národní museum, památník našeho kulturního obrození*, Praha 1941.

38 Theodor SATURNÍK, *Národní museum za války a po válce*, Praha 1924; Jaroslav ŠVEHLA, *Bomby kolem Pantheonu. Národní museum v letech 1939 až 1945*, Praha 1946; Otakar ŠTĚPÁNEK, *Stopadesát let zoologie Národního muzea v Praze 1818 až 1968*, ČNM-P 138–139, 1969–1970, s. 1–159; Karel TUČEK, *Kapitoly z dějin mineralogicko-petrografického oddělení Národního muzea v Praze*, ČNM-P 147, 1978, s. 1–145; Jaroslav VRCHOTKA, *Dějiny knihovny Národního musea*, Praha 1959; Antonín GRUND (usp.), *Sto let Matice české (1831–19131)*, Praha 1931.

39 ANM, Chalupa Aleš, k. 15, neuspořádáno. A. Chalupa řediteli historického muzea Vlastimilu Vondruškovi, 30. ledna 1987.

I přes to, že se projekt v této fázi nedočkal realizace (resp. navrhovatel sepsal několik poměrně obsáhlých, avšak nikdy nepublikovaných textů),[40] pokračoval Aleš Chalupa v přípravě plánu na dílo závažnější, vědecky pojaté moderní dějiny Národního muzea. Koncepce byla předložena v roce 1981 a výsledné dílo mělo být hotovo do roku 1984.[41] Zatímco posudek projektu z pera tehdejšího vedoucího Ústavu československých a světových dějin ČSAV RNDr. Luboše Nového byl spíše formální a zdůrazňuje návaznost na státní plán vědeckého výzkumu, druhý posudek z pera Karla Sklenáře vystihl možnou slabinu velkorysého Chalupova plánu, slabinu, která ohrožuje v nezmenšené míře i jakékoli současné i budoucí plány na sepsání dějin Národního muzea. Varuje totiž před omezením se na prosté hromadění faktů z dějin jednotlivých muzejních oddělení, jako tomu bylo vlastně v podstatě u všech předcházejících pokusů o zmapování dějin Muzea. Východisko spatřuje v interdisciplinárním přístupu k této nepochybně extrémně složité matérii a pojetí celého problému v širokém kontextu vývoje společnosti a jednotlivých vědních oborů.[42] Pracovní tým tvořili vedle Aleše Chalupy Jiří Rak (též z ANM, ovšem pouze do roku 1984), Vladimír Zahradníček (Náprstkovo muzeum NM), Jaroslav Vrchotka (Knihovna NM), Dana Svobodová (Numismatické oddělení NM). Ještě koncem roku 1981 žádal Chalupa ředitele NM Adolfa Čejchana, aby pověřil vedoucí pracovníky jednotlivých muzejních oddělení výběrem dalších členů týmu v jim svěřených oblastech.[43] Bezprostředně se jediným přírůstkem řešitelské skupiny stal nakonec jen Václav Bartůšek z Ústředního muzeologického kabinetu, který se přidal navíc až v roce 1983. Zapojení této součásti Muzea však bylo dáno navíc také tím, že se blížilo jeho vlastní výročí založení a zpracování jejích dějin byla dvojnásob žádoucí. Téhož roku se zapojil za oddělení prehistorie a protohistorie také Karel Sklenář.[44]

Hlavní úskalí projektu se projevilo již v prvních letech řešení. Ukázalo se totiž, že takto pojaté téma je takřka bezbřehé a jeho zvládnutí během čtyř let je zcela iluzorní, vždyť v roce 1983 byla zvládnuta heuristika a literatura týkající se období do roku 1860 pouze s drobnými přesahy do dalších období.[45] Při průběžné oponentuře projektu počátkem roku 1984 bylo již zjevné, že původní velkorysý plán na vydání syntézy dějin NM v roce 1985 bude nutno revidovat. Karel Sklenář ve svém posudku také připomněl, že aby bylo možno dostát vytyčenému úkolu ve vší jeho komplikovanosti, bylo by třeba rozšířit počet spoluřešitelů a za signifikantní můžeme považovat jeho poznámku, opakující se i v závěrečném oponentském posudku: *„Bylo by skutečně třeba, aby NM jako ústav vzalo tuto věc za svou a vytvořilo – zejména rozšířením řešitelského kolektivu přinejmenším formou přidružených pracov-*

40 Jedná se o Stručnou historii ústavu 1818–1978 (strojopis, 38 s.) a Sbírky Národního muzea v Praze (strojopis, 29 s.), oboje uloženo ANM, Chalupa Aleš, k. 15.

41 Pro zařazení do kontextu uvádíme, že téma pod názvem Dějiny Národního muzea v Praze jako vědeckého ústavu a jeho přínos rozvoji vědy a techniky bylo součástí státního programu základního výzkumu pod číslem VIII-7-7/05 v hlavním vědeckém úkolu Revoluce ve vědě a technice 20. století v souvislostech základních společenských přeměn a dílčího vědeckého úkolu Vytváření institucionální základny socialistické vědy v ČSSR.

42 ANM, Chalupa Aleš, k. 15, neuspořádáno. posudek Karla Sklenáře 23. 10. 1981.

43 Tamtéž, A. Chalupa A. Čejchanovi, 1. prosince 1981.

44 Tamtéž, průběžné zprávy o plnění úkolu z let 1984 a 1985.

45 Tamtéž, Zpráva o plnění vědeckovýzkumného úkolu (ke dni 30. června 1983).

níků-konzultantů – podmínky pro její zdárné dokončení.“[46] Jaké byly tedy výsledky první fáze práce na souhrnných dějinách NM? Již v této chvíli bylo zřejmé, že zpracování dějin Muzea se rozpadlo na dvě hlavní větve: jednak dějiny NM jako celku – zde byl hlavním výsledkem stostránkový pracovní rukopis z pera Jiřího Raka, obsahující dějiny NM v letech 1818–1860. V otázce dějin jednotlivých odborných oddělení či vědních oborů pěstovaných v NM byla proslovena ústy všech členů řešitelského týmu celá řada přednášek a to jak před domácími posluchači, tak také na mezinárodních fórech. Podařilo se také postoupit při mapování dějin numismatického oddělení, muzejní knihovny, Náprstkova muzea a částečně i Ústředního muzeologického kabinetu. I sám Aleš Chalupa posuzoval posléze toto období za přípravné a počítalo se s pokračování prací i v další pětiletce.[47] Zcela překvapivě se však pokračování projektu v plánech vědecké činnosti NM na další pětiletku neobjevilo, jak píše Aleš Chalupa: *„celý úkol se z plánů NM vypařil…*“[48] Včasným zásahem se podařilo situaci ještě zachránit intervencí jednoho z oponentů L. Nového a koordinátora nadřazeného úkolu Jana Janka (tehdejšího vedoucího Ústavu čs. a světových dějin ČSAV) a při precizaci plánu výzkumu bylo téma dodatečně doplněno s tím, že měla být dokonce zvýšena hodinová i finanční dotace určená k jeho řešení.[49]

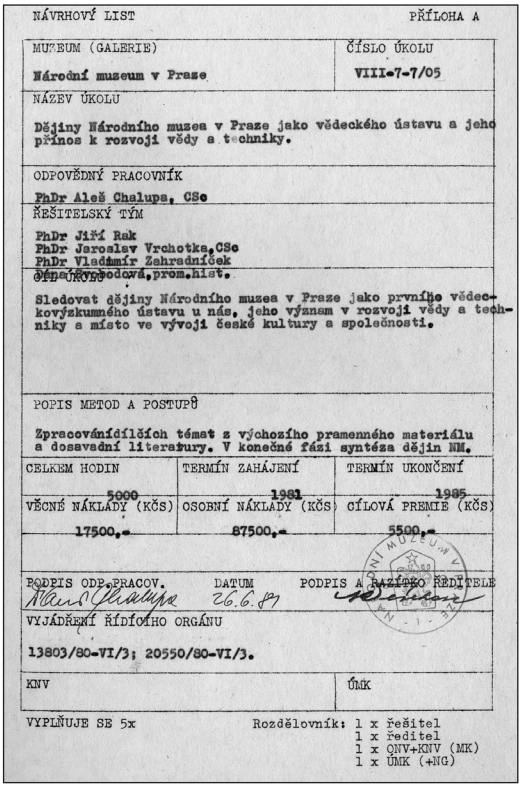
NÁVRHOVÝ LIST — PŘÍLOHA A

MUZEUM (GALERIE): Národní muzeum v Praze
ČÍSLO ÚKOLU: VIII-7-7/05

NÁZEV ÚKOLU: Dějiny Národního muzea v Praze jako vědeckého ústavu a jeho přínos k rozvoji vědy a techniky.

ODPOVĚDNÝ PRACOVNÍK: PhDr Aleš Chalupa, CSc

ŘEŠITELSKÝ TÝM: PhDr Jiří Rak; PhDr Jaroslav Vrchotka,CSc; PhDr Vladimír Zahradníček; PhDr Věra Hrodová,prom.hist.

CÍL ÚKOLU: Sledovat dějiny Národního muzea v Praze jako prvního vědeckovýzkumného ústavu u nás, jeho význam v rozvoji vědy a techniky a místo ve vývoji české kultury a společnosti.

POPIS METOD A POSTUPŮ: Zpracování dílčích témat z výchozího pramenného materiálu a dosavadní literatury. V konečné fázi syntéza dějin NM.

CELKEM HODIN	TERMÍN ZAHÁJENÍ	TERMÍN UKONČENÍ
5000	1981	1985
VĚCNÉ NÁKLADY (KČS)	OSOBNÍ NÁKLADY (KČS)	CÍLOVÁ PREMIE (KČS)
17500,-	87500,-	5500,-

PODPIS ODP. PRACOV.: Aleš Chalupa — DATUM: 26.6.89 — PODPIS A RAZÍTKO ŘEDITELE

VYJÁDŘENÍ ŘÍDÍCÍHO ORGÁNU: 13803/80-VI/3; 20550/80-VI/3.

KNV — ÚMK

VYPLŇUJE SE 5x — Rozdělovník: 1 x řešitel; 1 x ředitel; 1 x ONV+KNV (MK); 1 x ÚMK (+NG)

Obrázek 2 – Návrhový list projektu A. Chalupy. ANM, Aleš Chalupa, k. 15, neuspořádáno

Výsledný rukopis měl být odevzdán v roce 1989, či nejpozději v roce 1990. Definitivní osnova proponovaných dějin dobře dokládá rozdvojení tématu muzejních dějin, o kterém byla řeč v předcházejícím odstavci: dějiny jednotlivých oddělení a vědních disciplin se přesouvají víceméně na okraj zájmu autorů a pozornost je upřena na Muzeum jako celek a proměny jeho úkolů a postavení ve společnosti. Do jisté míry se tedy jednalo o okleštění původního záměru, nicméně při daném stavu vědění a za situace, kdy scházela dílčí zpracování coby podklady pro výslednou syntézu, to bylo jediné možné východisko. Bez

46 Tamtéž, posudek zprávy o plnění úkolu k průběžnému oponentnímu řízení, Karel Sklenář, 16. ledna 1984; Oponentský posudek závěrečné zprávy o plnění úkolu VIII-7-7/05, Karel Sklenář, 6. srpna 1985.

47 Tamtéž, Stručná bilance za pětiletku 1981–1985, pravděpodobně 20. března 1986.

48 Tamtéž, Aleš Chalupa Janu Jankovi, 20. března 1986.

49 Tamtéž, Aleš Chalupa ředitelství historického muzea, 3. ledna 1986, Jan Janko řediteli NM Adolfu Čejchanovi, 3. dubna 1986; Jan Janko Aleši Chalupovi, 3. dubna 1986.

zajímavosti také není pohled na zamýšlený autorský tým. Nejstarší období dějin NM měl zpracovat Jiří Rak (zde bylo možno vycházet z již připravených rukopisů), období po roce 1860 do vzniku Československé republiky si vyhradil Aleš Chalupa, zpracovat období první republiky a protektorátu byl úkol pro Vladimíra Růžka (v letech 1985–1986 vedoucího ANM) a nejnovějších muzejních dějin se měl zhostit Jiří Špét, tehdejší významný představitel Ústředního muzeologického kabinetu.[50]

Tím ovšem stopy druhého velkého pokusu o sepsání dějin Národního muzea končí. Aleš Chalupa se v dalších letech intenzivně věnoval jiným, dějinám Muzea zcela vzdáleným, tématům[51] a do děje opět výrazně zasáhly „velké dějiny", tedy změny roku 1989. V 90. letech stálo Národní muzeum před jinými úkoly, aktuálnějšími otázkami a spíše než ohlížet se do minulosti bylo nuceno formulovat postavení instituce v novém společenském a politickém uspořádání. To se plně odrazilo mj. na odborném životě dalšího z významných protagonistů tohoto nezdařeného pokusu o vypsání muzejních dějin – Karla Sklenáře. V revolučním čase počátku 90. se stal ředitelem Historického muzea Národního muzea, čímž byl na několik dlouhých let plně zaměstnán a vytížen. Přesto alespoň v roce 2001 byla vydána jeho velmi úspěšná popularizující kniha Obraz vlasti. Příběh Národního muzea.[52] Lektorem textu byl poté Jiří Rak… Příběh dalšího z pokusů o sepsání komplexních a moderních dějin Národního muzea se tak téměř symbolicky uzavřel.

Závěr

Je přirozené, že každá instituce po určité době své existence začne směřovat ke zpracování svých dějin. Bylo tomu tak i v případě Národního muzea. Významnou příležitostí, kdy je tato nutnost pociťována tím naléhavěji, byla vždy jubilea založení Muzea. Půl století existence NM bilancoval svými dějinami Václav Bolemír Nebeský, mnohem významnější příležitostí se ale mělo stát dovršení sta let fungování Muzea. Se čtyřletým předstihem začaly být připravovány v širším rámci oslav rozsáhlé muzejní dějiny. Jejich sepsáním byli pověřeni Josef Hanuš a Josef Volf. Oslavy samotné a stejně tak i práci druhého jmenovaného zhatily události první světové války. Hanušovo dílo – byť monumentální, mapující však pouhý zlomek doby jeho trvání, pak vyšlo až v roce 1921 a 1923. Jeho případné pokračování v nově formulované československé společnosti, kdy se zásadně měnil pohled na doby předpřevratové se v takovýchto podmínkách již nemohlo prosadit.

Teprve s odstupem více než padesáti let, za zcela změněných podmínek, se objevil další výraznější pokus o zpracování komplexních moderních dějin Národního muzea. První, přípravná fáze prací proběhla v letech 1981–1985, další měla pokračovat v následující pětiletce. I zde však zasáhly události „velkých dějin" a v revolučním období přelomu 80. a 90. let se staly daleko aktuálnějšími jiné problémy, navíc hlavní protagonista a spiritus agens tohoto druhého pokusu v roce 1993 zemřel.

---

50 Tamtéž, osnova Dějiny Národního muzea v Praze, nedatováno.

51 Spolu s fotografem Heydukem a historikem Robertem Kvačkem připravoval publikaci *Československý rok 1938*, Praha 1988 a na základě studia v britských archivech ještě výtah z pamětí člena Runcimanovy mise Roberta Jemmetta Stopforda pod názvem *Pražský rok R. J. Stopforda*, Praha 1988.

52 Karel SKLENÁŘ, *Obraz vlasti. Příběh Národního muzea*, Praha 2001. Stejný autor také přispěl k dějinám NM publikací *Společnost Národního muzea v dějinách i v současnosti*, Praha 2007.

Oba tyto pokusy o syntézu dějin NM, ať již byly realizovány částečně či vůbec, byť proběhly s velkým časovým odstupem a za zcela odlišných podmínek, mají několik společných rysů.

Z vnějších nemateriálních okolností se jako extrémně důležitá jeví podpora samotného Národního muzea. Zatímco v prvním případě o snaze představitelů NM zajistit důstojný oslavný spis není pochyb, ve druhém případě je již zjevný odstup. Byť byly dějiny NM součástí plánu výzkumu a byť jak řešitel, tak i oponenti apelovali na tehdejšího ředitele NM, aby nařízením shora rozšířil řešitelský tým, snahy všech zůstaly oslyšeny. Lhostejnost vedení instituce dokonce šla tak daleko, že (ať již záměrně nebo omylem) pokračování relativně úspěšně rozběhnutého projektu ze svých odborných plánů na určitý čas zcela vynechala.

Nejedno úskalí v sobě ovšem skrývá i samo téma dějin Národního muzea. Václav B. Nebeský zpracoval dějiny Národního muzea stylem víceméně stojícím v souladu se standardy své doby, což mu bylo vyčítáno již jeho bezprostředními následovníky Hanušem a Volfem, tím spíše jeho práce po stránce metodologického uchopení nevyhovovala ve 2. polovině 20. století. Koncepce Hanušových – Volfových dějin byla již zaměřena komplexněji. První Hanušova část měla představit (a představila) založení NM v širokém kontextu národního obrození, Volf rozšířil program díla od prostých kronikářských záznamů z dějin instituce na vývoj muzejních oddělení v kontextu vývoje celých vědních oborů zde pěstovaných. Ve stejném duchu se pak nesly i koncepce Chalupovy. Navíc u jeho dějin bylo zároveň nutno nejen nově zpracovat celé dosud nezpracované období (de facto od roku 1841), ale navíc se předpokládalo i přepracování toho, co již bylo sepsáno Hanušem, jehož vidění počátků Muzea v těsné souvislosti se šlechtou bylo považováno za nepřijatelné z ideologických důvodů. Ideologickým prismatem mělo být pochopitelně pohlíženo i na nejnovější úsek dějin NM, je to zjevné z angažmá (ať již zamýšleného nebo skutečného) prominentních členů Ústředního muzeologického kabinetu Václava Pubala a Jiřího Špéta. V kontextu nutných ideologických pohledů na muzejní dějiny by bylo jistě zajímavé zjistit jakým způsobem autoři uvažovali o faktu rozstřílené muzejní fasády v srpnu 1968. Ve zjitřeném čase tehdy nechtěné „Přestavby“ neochotně přijímané vládnoucí KSČ možná i to byl jeden z důvodů zjevné malé podpory muzejního vedení angažovat se v tomto úkolu, který se mohl neočekávaně stát nepříjemně výbušným tématem.

Téma dějin Národního muzea také narůstalo autorům pod rukama – nejen velkorysým, nicméně nutným rozšířením záběru i na dějiny jednotlivých pěstovaných oborů, ale také zvětšujícím se časovým úsekem, který bylo třeba zpracovat. Navíc, u projektu Aleše Chalupy začalo být zjevné, že je vlastně nutno pracovat na dvou vlastně spolu jen vzdáleně souvisejících úkolech, že totiž souhrn dějin jednotlivých muzejních oddělení nedává dohromady celkový obraz vývoje Národního muzea, že dějiny této instituce jako celku jsou samostatným badatelským tématem.

S výše zmíněnými problémy úzce souvisí také otázka postavení autorského týmu – zatímco v roce 1868 jednalo o téma relativně uchopitelné a zpracovatelné jediným mužem, o další půlstoletí později již měli pracovat na dějinách instituce tři muži, o dalších třicet let později byla již nutností minimálně pětičlenná pracovní skupina. Vzhledem k tomu, že téma nebylo ve 2. polovině 80. let 20. století považováno za zcela aktuální (a přiznejme si, že možná závažnější nežli slabá podpora projektu dějin Muzea zvenku byl chladný přístup

vedení této instituce a jejích pracovníků), potýkal se Aleš Chalupa s personální nestabilitou své pracovní skupiny.

Několik pokusů – většinou neúspěšných – o sepsání reprezentativních dějin Národního muzea je v mnohém varující. Pokud pomineme nepředpokládané vlivy, jako bylo např. vypuknutí 1. světové války, je evidentní, že rozhodující podmínkou pro úspěch takového ambiciózního a rovněž i náročného podniku bylo nejen včasné zahájení projektu, ale následně i velmi pečlivé organizační zajištění, včetně jasně deklarované morální podpory samotného muzea k takovéto aktivitě. Rychle se blížící rok 2018 je poté jistě příležitostí tuto prozatím nelichotivou bilanci alespoň částečně poopravit.

Tato práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury ČR v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum – DKRVO, IČ 00023272, 2015/24.